

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 347.962.6

Скоромний Ярослав Ігорович

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури
Львівський університет бізнесу та права*

Скоромный Ярослав Игоревич

*кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры судоустройства, прокуратуры и адвокатуры
Львовский университет бизнеса и права*

Skoromnyy Yaroslav

*PhD in Law,
Lecturer of the Department of Judiciary, Prosecution and Advocacy
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-4067-710X*

**ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД
ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ
ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ПРАВО ЧЕЛОВЕКА НА СПРАВЕДЛИВЫЙ
СУД КАК ОБЪЕКТ ЗАЩИТЫ ИНСТИТУТА ЮРИДИЧЕСКОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУДЬИ
THE FUNDAMENTAL HUMAN RIGHT TO A FAIR TRIAL AS AN
OBJECT OF PROTECTION OF THE INSTITUTION OF LEGAL
RESPONSIBILITY OF A JUDGE**

Анотація. У науковій статті розкрито ключові аспекти забезпечення фундаментального права людини на справедливий суд як об'єкта захисту інституту юридичної відповідальності судді.

Встановлено, що основні засади забезпечення права людини на справедливий суд регулюються нормами та положеннями таких документів, як: Кримінальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Постанова Вищого адміністративного суду України від 15.09.2011 № П/9991/335/11. З'ясовано, що об'єктом дисциплінарного правопорушення судді виступає комплекс визначених судоустрійним та процесуальним законодавством прав та обов'язків судді до законного та справедливого здійснення правосуддя та виконання інших, покладених на нього службових обов'язків. Визначено, що на сьогодні органами судової влади в Україні ухвалено та введено в дію Правила внутрішнього трудового розпорядку судів. Розглянуто функції юридичної відповідальності судді та з'ясовано, що вони реалізуються на загальносоціальному рівні (полягають у досягненні контролю над поведінкою судді відповідно до спеціальних правових норм), загальноправовому рівні (полягають у відновленні прав, що порушувалися, та компенсуванні витрат, що понесені на відновлення прав, внаслідок вчинення неправомірних діянь суддею; попередженні вчинення правопорушень суддею; покаранні судді та накладенні на нього обмежень його прав на законних підставах внаслідок покладення додаткових правових обов'язків на нього), рівні сукупних (загальних) функцій юридичної відповідальності (полягають у тому, що юридична відповідальність судді виступає основою суспільного розвитку та детермінується під впливом розвитку правових норм) та рівні спеціальних функцій притягнення судді до юридичної відповідальності (полягають у здійсненні впливу на регулювання правовідносин судді та суспільства). Доведено, що ключовими функціями юридичної відповідальності судді виступають каральна функція, захисна функція, попереджувальна функція

і функція забезпечення діяльності судді та його поведінки у відповідності до спеціальних професійних стандартів. Запропоновано перспективами подальших досліджень провести комплексне вивчення проблематики забезпечення прав людини на справедливий суд, виходячи із особливостей притягнення судді до юридичної відповідальності за несумлінне, незаконне та несправедливе із порушенням установлених законом стандартів та вимог виконання посадових обов'язків.

Ключові слова: *справедливий суд, суддя, інститут юридичної відповідальності, правосуддя.*

Аннотація. *В научной статье раскрыты ключевые аспекты обеспечения фундаментального права человека на справедливый суд в качестве объекта защиты института юридической ответственности судьи. Установлено, что основные принципы обеспечения права человека на справедливый суд регулируются нормами и положениями таких документов, как: Уголовный кодекс Украины, Гражданский процессуальный кодекс Украины, Кодекс Украины об административных правонарушениях, Кодекс законов о труде Украины, Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей», Постановление Высшего административного суда Украины от 15.09.2011 № П/9991/335/11. Выяснено, что объектом дисциплинарного правонарушения судьи выступает комплекс определенных судоустройным и процессуальным законодательством прав и обязанностей судьи к законному и справедливому осуществлению правосудия и выполнения других возложенных на него служебных обязанностей. Определено, что на сегодня органами судебной власти в Украине принято и введено в действие Правила внутреннего трудового распорядка судов. Рассмотрены функции юридической ответственности судьи и выяснено, что они реализуются на общесоциальном уровне (закljučаются в достижении*

контроля над поведением судьи в соответствии со специальными правовыми нормами), общеправовом уровне (закljučаются в восстановлении прав, которые нарушались, и компенсации расходов, понесенных на восстановление прав, в результате совершения неправомерных действий судьей; предупреждении совершения правонарушений судьей; наказании судьи и наложении на него ограничений его прав на законных основаниях в результате наложения дополнительных правовых обязанностей на него), уровне совокупных (общих) функций юридической ответственности (закljučаются в том, что юридическая ответственность судьи выступает основой общественного развития и детерминируется под влиянием развития правовых норм) и уровне специальных функций привлечения судьи к юридической ответственности (закljučаются в осуществлении влияния на регулирование правоотношений судьи и общества). Доказано, что ключевыми функциями юридической ответственности судьи выступают карательная функция, защитная функция, предупредительная функция и функция обеспечения деятельности судьи и его поведения в соответствии со специальными профессиональными стандартами. Предложено перспективами дальнейших исследований провести комплексное изучение проблематики обеспечения прав человека на справедливый суд, исходя из особенностей привлечения судьи к юридической ответственности за недобросовестное, незаконное и несправедливое с нарушением установленных законом стандартов и требований выполнения должностных обязанностей.

Ключевые слова: справедливый суд, судья, институт юридической ответственности, правосудия.

Summary. *The scientific article reveals the key aspects of ensuring the fundamental human right to a fair trial as an object of protection of the institution of legal responsibility of a judge. It has been established that the*

basic principles of ensuring the human right to a fair trial are governed by the norms and provisions of such documents as: the Criminal Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Code of Labor Laws of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Judicial System and the Status of Judges», Resolution of the Supreme Administrative Court of Ukraine of 15.09.2011 No. II/9991/335/11. It was found that the object of a disciplinary offense of a judge is a set of rights and duties of a judge to the legal and fair administration of justice and the fulfillment of other duties assigned to him by the judicial and procedural legislation. It was determined that today the judicial authorities in Ukraine have adopted and put into effect the Internal Labor Regulations of Courts. The functions of a judge's legal responsibility were considered and it was found that they are implemented at the general social level (they consist in achieving control over the judge's behavior in accordance with special legal norms), at the general legal level (they consist in the restoration of rights that were violated, and compensation for expenses incurred to restore rights, as a result of the commission of illegal actions by the judge; prevention of the commission of offenses by the judge; punishment of the judge and the imposition of restrictions on his rights on legal grounds as a result of the imposition of additional legal obligations on him), the level of aggregate (general) functions of legal responsibility (consists in the fact that legal responsibility judges acts as the basis of social development and is determined under the influence of the development of legal norms) and the level of special functions of bringing a judge to legal responsibility (consists in exercising influence on the regulation of legal relations between a judge and society). It has been proven that the key functions of a judge's legal responsibility are the punitive function, protective function, preventive function and the function of ensuring the activity of the judge and his behavior in accordance with special professional standards. It is proposed to conduct a comprehensive study of the problems of ensuring human rights to a fair trial,

based on the peculiarities of bringing a judge to legal responsibility for unfair, illegal and unjust in violation of the standards and requirements for fulfilling official duties, with the prospects for further research.

Key words: *fair court, judge, institution of legal responsibility, justice.*

Постановка проблеми. Функціонування сучасної доктрини юридичної науки відбувається під впливом низки наукових підходів та шкіл. При цьому, якість та об'єктивність здійснюваних досліджень базується на засадах принципу плюралізму за відсутності потенційних ідеологічних перешкод, що перешкоджають проведенню досліджень. До такого напрямку досліджень слід віднести дослідження про об'єкт юридичної відповідальності, зокрема у напрямку виокремлення прав людини на справедливий суд. Тут слід відмітити, що забезпечення права людини на справедливий суд виступає важливим об'єктом захисту інституту юридичної відповідальності судді, оскільки від результатів ухвалення рішень якого залежать подальші права людини.

З огляду на те, в основі актуальності тематики наукового дослідження лежить вивчення питання забезпечення права людини на справедливий суд, що в результаті виступає об'єктом захисту інституту юридичної відповідальності судді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення права людини на справедливий суд є широко досліджуваною серед науковців та практиків-юристів, зокрема ґрунтовні дослідження в окресленому напрямку проводять С. С. Алексєєв [1], Н. В. Вітрук [2], А. А. Іванов [3], К. Р. Ідрісов [4], В. П. Кохан [5], Н. С. Малєїн [6], М. Г. Мелкумян [7], С. В. Подкопаєв [8], М. П. Трофімова [9], В. В. Форманюк [10], А. С. Шабуров [11] та інші.

Разом з тим, основні засади забезпечення права людини на справедливий суд регулюються нормами та положеннями таких

документів, як:

- 1) Кримінальний кодекс України [12];
- 2) Цивільний процесуальний кодекс України [13];
- 3) Кодекс України про адміністративні правопорушення [14];
- 4) Кодекс законів про працю України [15];
- 5) Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [16];
- 6) Постанова Вищого адміністративного суду України від 15.09.2011 № П/9991/335/11 [17].

Аналіз юридичної літератури [1–11] та документів [12–17] доводить, що проблематика забезпечення права людини на справедливий суд є доволі досліджуваною, однак потребує проведення більш ґрунтовніших досліджень, зокрема у напрямку виокремлення об'єкта захисту інституту юридичної відповідальності судді.

Мета статті. Метою статті є розкриття ключових аспектів забезпечення фундаментального права людини на справедливий суд як об'єкта захисту інституту юридичної відповідальності судді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематика об'єкта юридичної відповідальності виступає однією із найбільш досліджуваних у юридичній науці.

Водночас право на справедливе правосуддя у юридичній літературі представлене як ключовий елемент загальновизнаних прав та свобод, при чому, саме судовий механізм повинен гарантувати захист прав та свобод [18, с. 11].

З огляду на те, особливість діяльності судової влади насамперед полягає у [4, с. 10]:

- 1) забезпеченні законності та правопорядку у демократичному суспільстві;
- 2) захисті конституційних прав та свобод громадян;
- 3) сприянні швидкого та легітимного вирішення правових

конфліктів та суперечок.

Разом з тим, дієвість визначених завдань, які лежать в основі діяльності судової влади, залежить від системи законодавства, а також від матеріальних та процесуальних норм.

Виходячи із зазначеного вище, специфіка об'єкта юридичної відповідальності судді полягає у забезпеченні права на справедливий суд. Проте, судова практика доводить, що за таких обставин існує досить високий рівень небезпеки, оскільки на загальне суспільне благо посягають насамперед ті особи, на яких покладається обов'язок здійснювати правосуддя і забезпечувати дотримання законності та правопорядку у суспільстві.

Дослідження засвідчують, що забезпечення фундаментального права людини на справедливий суд повинно виходити із забезпечення права на доступ до фундаментального права на справедливий суд.

Так, положеннями Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод визначені вимоги до суду та процедури судового розгляду. При чому, суд як установа повинен бути незалежним, створеним на основі закону, а також неупередженим. Водночас, процедура судового розгляду повинна бути гласною із забезпеченням на цій підставі дотримання прав осіб – учасників судового розгляду відповідно до вимог процесуального законодавства. Окрім того, розгляд судової справи слід проводити своєчасно із дотриманням спеціально визначених термінів.

Відповідно до чинного законодавства України судові рішення класифікуються на:

- 1) судові рішення, прийняті за результатами розгляду конкретної справи (зокрема, коли мова йде про вирішення питання доведення вини чи невинуватості правопорушника за результатами вчинення чи не вчинення ним правопорушення відповідно до заяви, поданої особою, відносно якої вчинено правопорушення);

2) судові рішення, прийняті на проміжних етапах здійснення правосуддя за конкретними судовими справами (до прикладу, це ухвали чи постанови суду).

Доцільно відзначити, що судові рішення, результатом яких виступає обмеження свободи громадян (зокрема стосовно обрання, скасування, зміни чи продовження обраного запобіжного заходу), ухвалюються на досудових етапах здійснення правосуддя за конкретними судовими справами. Такі рішення ухвалюються та приймаються ухвалами та постановами суду, водночас правовими наслідками таких рішень виступає ухвалення спеціальних судових актів.

Тут виникає питання, чи завжди акти суду, які є прийнятими або постановленими, є такими, що мають ознаки диспозиції статті 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправдивого вироку, рішення, ухвали або постанови» Кримінального кодексу України [12]?

З огляду на те, аналіз змісту статті 375 Кримінального кодексу України [12] свідчить про позитивну позицію стосовно заданого питання. Однак, аналіз багатьох судових актів вказує на певний сумнів. Так, до прикладу ухвалу суду щодо залишення позовної заяви без руху не можна оскаржити у апеляційному процесі, проте законне її постановлення не створює перешкод до подальшого звернення до суду (до прикладу, це підтверджується статтею 121 «Розумність процесуальних строків» Цивільного процесуального кодексу України [13]).

При цьому, виникає ще одне питання стосовно того, чи доцільно відкривати кримінальне провадження стосовно судді, базуючись на положеннях такої ухвали, оскільки на сьогодні існують інші процесуальні способи впливу на вирішення такої ситуації. Слід відмітити, що ухвала суду щодо організаційних питань здійснення правосуддя аж ніяк не може виступати підставою до притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності. Водночас в основі предмету статті 375 «Постановлення

суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» Кримінального кодексу України [12] лежить тільки рішення суду, яке має бути прийняте за розглядом конкретної судової справи, та рішення, які приймаються на окремих досудових засідання за розглядом конкретних кримінальних справ, взаємопов'язаних із обмеженням свободи громадян.

Досліджуючи об'єкт адміністративного правопорушення, слід зазначити, що ним виступає певна група однотипних відносин у суспільстві, які охороняються комплексом адміністративно-правових норм. При чому, адміністративно-правовими засобами охорони відносин у суспільстві виступають норми різних сфер права, до прикладу, норми адміністративного права, норми фінансового права, норми цивільного права, норми трудового права, норми екологічного права. З огляду на те, правопорушення можуть бути адміністративними, фінансовими, цивільними, трудовими екологічними тощо. У відповідності до об'єкта правопорушень, адміністративні правопорушення на сьогодні групуються у главах Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення [14]. Тут слід відзначити, що судді можуть вчиняти різного роду правопорушення (до прикладу, це можуть бути як порушення Правил дорожнього руху, так і порушення вимог і обмежень, що визначені антикорупційним законодавством), при чому, встановлення відповідного об'єкта вчинення таких правопорушень залежатиме насамперед від об'єктивних рис правопорушень, вчинених правопорушником.

Своєю чергою, об'єктом дисциплінарного правопорушення виступає внутрішній трудовий розпорядок, а саме трудові обов'язки [19, с. 343–344], в основу яких покладено поняття забезпечення трудової дисципліни. У правових літературних джерелах поняття забезпечення трудової дисципліни трактується як загальнообов'язкове підпорядкування усіх без винятку працівників установленому трудовому розпорядку та належним

чином виконання трудових обов'язків відповідно до передбачених законодавством, колективною угодою, колективним договором, трудовим договором чи нормативно-правовими актами вимог [10, с. 29].

Що стосується дотримання вимог трудової дисципліни суддями, то тут слід відмітити, що насамперед судді повинні виконувати свої професійні обов'язки відповідно до спеціально установлених у державі та суспільстві професійних стандартів здійснення такої діяльності [8, с. 154].

З огляду на зазначене вище, об'єктом дисциплінарного правопорушення судді виступає комплекс визначених судоустрійним та процесуальним законодавством прав та обов'язків судді до законного та справедливого здійснення правосуддя та виконання інших, покладених на нього службових обов'язків. Разом з тим, в основі суддівської дисципліни повинні лежати правовідносини щодо:

1) попередження вчинення порушень дисципліни праці, норми та стандарти якої визначені спеціальними правилами внутрішнього трудового розпорядку відповідної судової установи;

2) реалізації певних процесуальних і інших прав суддів відповідно до законодавчо установлених посадою судді обов'язків.

Дослідження доводять, що вищезазначені правопорушення, вчинені суддею, виступають підставою притягнення його до відповідальності, визначеної законодавством. Водночас порушення суддею розпорядку трудової дисципліни виступає підставою притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

На сьогодні органами судової влади в Україні ухвалено та введено в дію Правила внутрішнього трудового розпорядку судів. Поряд з тим, теорією трудового права визначені дещо подібні правила, які являють собою локальний нормативно-правовий акт та регулятор правовідносин між працівниками та роботодавцем, в основі якого лежить установлення внутрішнього трудового розпорядку та підтримання дисципліни праці на

належному рівні [10, с. 50].

Відповідно до статті 142 «Правила внутрішнього трудового розпорядку. Статути і положення про дисципліну» Кодексу законів про працю України [15] встановлення трудового розпорядку в установах, зокрема і в органах судової влади, відбувається на засадах правил внутрішнього трудового розпорядку, які затверджуються трудовими колективами згідно подання власника чи уповноваженої на те організації на основі типових правил.

При чому, судова практика показує, що у деяких судових інстанціях правила внутрішнього трудового розпорядку поширені тільки на службовців, які входять до апарату суду, водночас в інших судових інстанціях – на усіх без винятку працівників суду.

Що стосується проблематики забезпечення дотримання норм внутрішнього трудового розпорядку суддями, то тут слід відмітити положення статті 140 «Забезпечення трудової дисципліни» Кодексу законів про працю України [15], відповідно до яких забезпечення трудової дисципліни в органах судової влади проводиться за рахунок формування необхідних та водночас економічних умов для справедливого та законного виконання суддями службових обов'язків. Разом з тим, у контексті дотримання суддями норм трудової дисципліни мають також місце методи переконання та виховання, свідоме ставлення до виконання службових обов'язків, мотивування до сумлінного виконання службових обов'язків.

У ході дослідження виникає питання – хто безпосередньо повинен відповідати за забезпечення дотримання суддями норм та вимог трудової дисципліни. Відтак, якщо судді є співробітниками апарату суду, то адміністративне управління ними здійснює керівник. Натомість, відповідно до статті 152 «Апарат суду» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16] керівник апарату суду має право призначати на посаду та звільняти із посади працівників апарату суду, а також застосовувати до

них як заохочення до сумлінного виконання посадових обов'язків, так і дисциплінарні стягнення. Що стосується суддів, внаслідок недотримання ними трудової дисципліни, то таке питання повинно розглядатися в межах інституту дисциплінарної відповідальності, тому що керівник апарату суду, тобто голова суду не володіє адміністративними повноваженнями щодо притягнення суддів до відповідальності за порушення трудової дисципліни.

Тут слід відмітити, що положеннями Кодексу законів про працю України [15] регламентуються трудові взаємовідносини усіх без винятку працівників, при чому, одним із пунктів забезпечення таких взаємовідносин виступає посилення трудової дисципліни (до прикладу, треба відзначити, що в рамках політики посилення трудової дисципліни існують також і спеціальні правові режими, націлені на спеціальні категорії працівників). Вищезазначені аспекти стосовно посилення трудової дисципліни також поширюються і на суддів. Натомість, відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16] загальними положеннями про статус судді не регламентуються питання трудової дисципліни, зокрема питання, що стосуються робочого часу та часу на відпочинок, питання відпустки та питання тимчасової непрацездатності.

Дослідження доводять, що правовідносини, які виникають у процесі виконання суддею професійних обов'язків, характеризують певну трудову природу. Так, наприклад, за таких відносин реалізується право на працю, яке гарантується положеннями Конституції України не тільки суддям, але і кожному громадянину. Слід зазначити, що трудові відносини суддів відображають внутрішній характер. А саме ними виражається здатність до виконання службових обов'язків у ході здійснення правосуддя, при цьому суддя виступає як працівник, на якого покладене виконання трудових функцій. Що стосується особливостей трудових відносин, то тут слід

відмітити, що однією стороною виступає суддя, а іншою – держава через орган державної влади, однак, ці сторони не знаходяться у відносинах субординації [5, с. 180].

Як підтвердження вищезазначеного, то тут слід відзначити позицію Вищого адміністративного суду України, відповідно до якої процедура призначення судді на посаду та процедура звільнення судді із посади на сьогодні регламентується низкою спеціальних законів, а також Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [16].

Акцентуючи увагу на трудовому законодавстві, то тут доцільно зауважити, що застосування положень цього документу відбувається тоді, коли є неможливим вирішення спірних взаємовідносин положеннями спеціальних законів (відповідно до положень Постанови Вищого адміністративного суду України від 15.09.2011 р. № П/9991/335/11 [17]).

Розглядаючи поняття об'єкта юридичної відповідальності судді, то тут слід відмітити, що ключовим доповненням цього дослідження виступає вивчення напрямків впливу на суддю з позиції інституту юридичної відповідальності. Дослідження доводять, що в основі напрямків впливу на суддю повинна лежати суть та основне призначення інституту юридичної відповідальності. Завдяки реалізації таких напрямків формується гарантія досягнення правових цілей, зокрема цілі захисту правопорядку, цілі забезпечення справедливості, цілі гарантування прав людини та суспільства в цілому. У юридичній літературі функції інституту юридичної відповідальності здебільшого асоціюються як функції юридичної відповідальності.

Концентруючи увагу на функціях юридичної відповідальності судді, слід виділити такі чотири рівні їх реалізації, як загальносоціальний рівень, загальноправовий рівень, рівень сукупних функцій юридичної відповідальності та рівень спеціальних функцій притягнення судді до

юридичної відповідальності.

Так, на загальносоціальному рівні функція юридичної відповідальності судді виступає ключовим елементом функції соціальної відповідальності. Своєю чергою, в основі функції соціальної відповідальності лежить забезпечення регулювання суспільних відносин та здійснення контролю за поведінкою людей у суспільстві. Що стосується функції юридичної відповідальності судді, то основна її суть розкривається через досягнення контролю над поведінкою судді відповідно до спеціальних правових норм [2, с. 7].

Функція юридичної відповідальності судді відповідно до загальноправового рівня реалізації полягає у забезпеченні охорони права, зокрема у [20, с. 231]:

- 1) відновленні прав, що порушувалися, та компенсуванні витрат, що понесені на відновлення прав, внаслідок вчинення неправомірних діянь правопорушником;
- 2) здійсненні суспільної відплати за вчинені правопорушення, а саме покарання правопорушника та обмеження його прав на законних підставах внаслідок покладення додаткових правових обов'язків на нього;
- 3) попередженні вчинення правопорушень, а саме попередженні вчинення нових правопорушень суддею, який вже вчиняв подібні правопорушення, внаслідок застосування до нього спеціальних обмежувальних заходів, а також внаслідок формування у суспільстві механізму протидії негативним наслідкам таких правопорушень.

Функція юридичної відповідальності судді, виходячи із рівня загальних функцій, свідчить про існування взаємозв'язку між складовими частинами права та юридичної відповідальності. При чому, юридична відповідальність судді виступає основою суспільного розвитку та детермінується під впливом розвитку правових норм.

Аналіз юридичної літератури засвідчує, що на сьогодні є досить

багато різних підходів до поділу функцій юридичної відповідальності. З огляду на те, А. А. Іванов стверджує, що до функцій юридичної відповідальності судді доцільно відносити функцію захисту правопорядку, каральну функцію, штрафну функцію, функцію виправлення та перевиховання правопорушника (суддю), сигналізаційну та правовідновлювальну функцію [3, с. 67–73].

Своєю чергою, В. Д. Первалов пропонує виділити серед функцій юридичної відповідальності судді каральну функцію, виховну функцію, регулятивну функцію, попереджувальну функцію, правовідновлювальну функцію та охоронну функцію [21, с. 269].

Водночас С. С. Алексєєв доводить, що до функцій юридичної відповідальності судді слід відносити правовідновлювальну функцію та каральну функцію [1, с. 151].

Натомість Н. С. Малєїн стверджує, що в основі функцій юридичної відповідальності судді лежить попереджувально-виховна функція, каральна функція, сигналізаційна функція та компенсаційна функція [6, с. 145].

З позиції А. С. Шабурової, функціями юридичної відповідальності судді виступають каральна функція, превентивна функція, виховна функція, правовідновлювальна функція та регулятивна функція [11, с. 320].

Разом з тим, традиційним стосовно визначення функцій юридичної відповідальності судді у юридичній літературі вважається підхід, за якого функції юридичної відповідальності судді слід поділяти на [3; 7; 9]:

1) каральну функцію, в основі якої повинна лежати відплата судді за вчинене ним правопорушення (у більшості випадків звільнення із посади) та накладення на нього певних обтяжень, які до того моменту не були на нього накладені;

2) захисну функцію, в основі якої повинно лежати відновлення прав осіб, що були порушені внаслідок вчинення суддею правопорушення

через компенсацію заподіяної шкоди (здебільшого реалізації цієї функції відбувається в контексті функції цивільно-правової відповідальності судді, за рахунок якої відшкодовується майнова шкода, завдана суддею потерпілим);

3) попереджувальну функцію, в основі якої повинно лежати запобігання правопорушень, вчинюваних суддею, на засадах корегування його поведінки задля недопущення вчинення нових правопорушень.

Огляд вищезазначених функцій юридичної відповідальності судді свідчить, що ці функції є взаємопов'язаними між собою та цілісно доповнюють одна одну. Варто також відмітити, що реалізація однієї із функцій юридичної відповідальності судді часто є неможливою без реалізації інших функцій юридичної відповідальності судді. Разом з тим, превентивна націленість функцій юридичної відповідальності судді націлена на недопущення вчинення суддею правопорушень, а у випадку вчинення правопорушень до судді застосовується каральна та відновлювальна функції юридичної відповідальності судді. Окрім того, функції юридичної відповідальності судді націлені, перш за все, на виправлення поведінки судді та пом'якшення впливу на нього каральної функції юридичної відповідальності судді [7, с. 64].

Аналізуючи спеціальні функції притягнення судді до юридичної відповідальності, то тут доцільно зауважити, що в основі цих функцій лежить здійснення впливу регулювання правовідносин судді та суспільства. Зокрема, дослідження доводять, що однією із основних цілей вчинення суддею правопорушень внаслідок виконання службових обов'язків виступає недодержання права людини на справедливий суд. Контекст такого правопорушення суттєво підриває авторитет судової влади та формує негативну позицію суспільства до її діяльності та справедливості здійснення правосуддя.

Таким чином, опираючись на зазначене вище, слід відмітити, що

однією із ключових функцій юридичної відповідальності судді виступає функція забезпечення діяльності судді та його поведінки у відповідності до спеціальних професійних стандартів. При цьому, вплив на суддю через притягнення його до юридичної відповідальності за порушення професійних стандартів прямо попереджає вчинення ним правопорушень, зокрема насамперед здійснення справедливого правосуддя та ухвалення об'єктивних та законних судових рішень.

На основі вивчення природи юридичної відповідальності судді, слід узагальнити такі її особливості, зокрема те, що юридична відповідальність судді:

1) разом із іншими видами соціальної відповідальності судді впливає на упорядкування суспільних відносин через внутрішній та/чи зовнішній вплив внаслідок проведення справедливого правосуддя;

2) дозволяє реалізувати охоронну функцію права, в основі якої лежить відновлення прав, які порушувались, та виплата компенсації за можливі втрати, які виникли внаслідок вчинення суддею правопорушень (чи, до прикладу, попередження вчинення потенційних правопорушень суддями у перспективі);

3) частково реалізує захисну та виховну функції;

4) реалізує функцію забезпечення відповідності професійної діяльності судді професійним стандартам (до прикладу, дотримання правил суддівської дисципліни, покарання судді за вчинення правопорушень, попередження вчинення суддею потенційних правопорушень).

З огляду на зазначене вище, слід наголосити, що юридична відповідальність судді містить спеціальні напрями впливу на суддю.

Висновки і перспективи подальших розвідок. За результатами опрацювання юридичної літератури та законодавчих і нормативно-правових документів [1–21] розкрито ключові аспекти забезпечення

фундаментального права людини на справедливий суд як об'єкта захисту інституту юридичної відповідальності судді. Окрім того, встановлено, що:

– основні засади забезпечення права людини на справедливий суд регулюються нормами та положеннями таких документів як: Кримінальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Постанова Вищого адміністративного суду України від 15.09.2011 № П/9991/335/11;

– забезпечення фундаментального права людини на справедливий суд повинно виходити із забезпечення права на доступ до фундаментального права на справедливий суд;

– об'єктом дисциплінарного правопорушення судді виступає комплекс визначених судоустрійним та процесуальним законодавством прав та обов'язків судді до законного та справедливого здійснення правосуддя та виконання інших, покладених на нього службових обов'язків;

– на сьогодні органами судової влади в Україні ухвалено та введено в дію Правила внутрішнього трудового розпорядку судів;

– функції юридичної відповідальності судді реалізуються на загальносоціальному рівні (полягають у досягненні контролю над поведінкою судді відповідно до спеціальних правових норм), загальноправовому рівні (полягають у відновленні прав, що порушувалися, та компенсуванні витрат, що понесені на відновлення прав, внаслідок вчинення неправомірних діянь суддею; попередженні вчинення правопорушень суддею; покаранні судді та накладенні на нього обмежень його прав на законних підставах внаслідок покладення додаткових правових обов'язків на нього), рівні сукупних (загальних) функцій

юридичної відповідальності (полягають у тому, що юридична відповідальність судді виступає основою суспільного розвитку та детермінується під впливом розвитку правових норм) та рівні спеціальних функцій притягнення судді до юридичної відповідальності (полягають у здійсненні впливу регулювання правовідносин судді та суспільства);

– ключовими функціями юридичної відповідальності судді виступають: каральна функція, в основі якої повинна лежати відплата судді за вчинене ним правопорушення та накладення на нього певних обтяжень, які до того моменту не були на нього накладені; захисна функція, в основі якої повинно лежати відновлення прав осіб, що були порушені внаслідок вчинення суддею правопорушення через компенсацію заподіяної шкоди; попереджувальна функція, в основі якої повинно лежати запобігання правопорушень, вчинюваних суддею, на засадах корегування його поведінки задля недопущення вчинення нових правопорушень; функція забезпечення діяльності судді та його поведінки у відповідності до спеціальних професійних стандартів.

Перспективами подальших досліджень повинно виступати проведення комплексного вивчення проблематики забезпечення прав людини на справедливий суд, виходячи із особливостей притягнення судді до юридичної відповідальності за несумлінне, незаконне та несправедливе із порушенням установлених законом стандартів та вимог виконання посадових обов'язків.

Література

1. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования социалистическом государстве: учебник. М.: Юрид. лит., 1966. 187 с.
2. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности: монография. М.: Норма, 2009. 431 с.

3. Иванов А. А. Цели юридической ответственности, ее функции и принципы // Государство и право. 2008. № 6. С. 67–73.
4. Идрисов К. Р. Преступления против правосудия, совершаемые должностными лицами органов предварительного расследования и суда: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Н. Новгород, 2007. 262 с.
5. Кохан В. П. Дисциплінарна відповідальність суддів у трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2011. 195 с.
6. Малейн Н. С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность: монография. М.: Юрид. лит., 1985. 182 с.
7. Мелкумян М. Г. К вопросу о классификации функций юридической ответственности // Вектор науки Тольят. гос. ун-та. Серия: Юрид. науки. 2011. № 3. С. 64–68.
8. Подкопаев С. В. Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації: монографія. Х.: ВД «Інжек», 2003. 192 с.
9. Трофимова М. П. Функции юридической ответственности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Самара, 2000. 209 с.
10. Форманюк В. В. Правові засоби забезпечення трудової дисципліни: монографія. О.: Фенікс, 2012. 182 с.
11. Шабуров А. С. Юридическая ответственность. Теория государства и права: учебник / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Первалова. М.: Юрид. лит., 1997. С. 320–321.
12. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
13. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

14. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
15. Кодекс законів про працю України: Кодекс України 10.12.1971 р. № 322-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
17. Постанова Вищого адміністративного суду України від 15.09.2011 № П/9991/335/11. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/as111053>
18. Стандарты справедливого правосудия (международные и национальные практики) / кол. авт.; под ред. Т. Г. Морщаковой. М.: Мысль, 2012. 584 с.
19. Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін.; за ред. В. В. Жернакова. Х.: Право, 2012. 496 с.
20. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Х.: Право, 2002. 432 с.
21. Теория государства и права: учеб. для вузов / отв. ред. В. М. Корельский, В. Д. Перевалов. М.: Норма, 2004. 595 с.

References

1. Alekseev S. S. Mekhanizm pravovogo regulirovaniya sotsialisticheskome gosudarstve: uchebnik. M.: Yurid. lit., 1966. 187 s.
2. Vitruk N. V. Obshchaya teoriya yuridicheskoy otvetstvennosti: monografiya. M.: Norma, 2009. 431 s.
3. Ivanov A. A. Tseli yuridicheskoy otvetstvennosti, ee funktsii i printsipy // Gosudarstvo i pravo. 2008. № 6. S. 67–73.

4. Idrisov K. R. Prestupleniya protiv pravosudiya, sovershaemye dolzhnostnymi litsami organov predvaritelnogo rassledovaniya i suda: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.08. N. Novgorod, 2007. 262 s.
5. Kokhan V. P. Dystsyplinarna vidpovidalnist suddiv u trudovomu pravi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.05. Luhansk, 2011. 195 s.
6. Malein N. S. Pravonarushenie: ponyatie, prichiny, otvetstvennost: monografiya. M.: Yurid. lit., 1985. 182 s.
7. Melkumyan M. G. K voprosu o klassifikatsii funktsiy yuridicheskoy otvetstvennosti // Vektor nauki Tolyat. gos. un-ta. Seriya: Yurid. nauki. 2011. № 3. S. 64–68.
8. Podkopaiev S. V. Dystsyplinarna vidpovidalnist suddiv: sutnist, mekhanizm realizatsii: monohrafiia. Kh.: VD «Inzhek», 2003. 192 s.
9. Trofimova M. P. Funktsii yuridicheskoy otvetstvennosti: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01. Samara, 2000. 209 s.
10. Formaniuk V. V. Pravovi zasoby zabezpechennia trudovoi dystsypliny: monohrafiia. O.: Feniks, 2012. 182 s.
11. Shaburov A. S. Yuridicheskaya otvetstvennost. Teoriya gosudarstva i prava: uchebnik / pod red. V. M. Korelskogo, V. D. Perevalova. M.: Yurid. lit., 1997. S. 320–321.
12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
13. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1618-IV (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
14. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks Ukrainy vid 07.12.1984 r. № 8073-Kh (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

15. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Kodeks Ukrainy 10.12.1971 r. № 322-VIII (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
16. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
17. Postanova Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy vid 15.09.2011 № P/9991/335/11. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/as111053>
18. Standarty spravedlivogo pravosudiya (mezhdunarodnye i natsionalnye praktiki) / kol. avt.; pod red. T. G. Morshchakovoy. M.: Mysl, 2012. 584 s.
19. Trudove pravo: pidruchnyk / V. V. Zhernakov, S. M. Prylypko, O. M. Yaroshenko ta in.; za red. V. V. Zhernakova. Kh.: Pravo, 2012. 496 s.
20. Zahalna teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk / za red. M. V. Tsvika, V. D. Tkachenka, O. V. Petryshyna. Kh.: Pravo, 2002. 432 s.
21. Teoriya gosudarstva i prava: ucheb. dlya vuzov / otv. red. V. M. Korelskiy, V. D. Perevalov. M.: Norma, 2004. 595 s.